

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kiitämme mahdollisuudesta lausua kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatiohanke (ESR+) tukee Uudistuva ja osaava Suomi -ohjelman erityistavoitteen 4.3 hankkeita ja kohdentuu valtakunnalliseen teemaan Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittäminen ja hyvinvoinnin edistäminen kohti yhdenvertaisuutta. Teemaan kokonaisrahoitus vuosille 2021-2027 on yhteensä 23 miljoonaa euroa (STM 13 M € ja OKM 10 M €). Koordinaatiohanke ja erityistavoitteen 4.3 kehittämishankkeet edistävät toimillaan kansallisten lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvien strategioiden tavoitteiden juurtumista. Koordinaation erityisenä vahvuutena on sen poikkihallinnollisuus.

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatio (ESR+) sekä valtakunnalliset 4.3. - kehittämishankkeet kehittävät yhdenvertaisempia palveluita ja myös toimintatapoja, joilla lasten, nuorten ja perheiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia voidaan vahvistaa monissa erilaisissa toimintaympäristöissä kuten vapaa-ajan toiminnoissa, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä kasvatuksen ja koulutuksen kentällä. Kehittämishankkeissa hyödynsaajina on muita heikommassa asemassa olevia lapsia, nuoria ja perheitä, ja toimintamalleja kehitetään yhdessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa. (Kehittämishankkeissa tehdään toimintamalleja myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella.) Koordinaation tehtävänä on levittää hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä valtakunnallisesti sekä vahvistaa lapsen oikeuksien kuten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista. Tällä tavoin toteutetaan Kansallista lapsistrategiaa, VANUPOa ja demokratiaohjelmaa. (Koordinaatio tukee myös valtakunnallisten hankkeiden toimintamallien arviointia yhdessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa.)

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Pidämme hyvänä, että ohjelmassa on tunnistettu heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen merkitys eri toimintaympäristöissä. Pyrkimys merkityksellisen ja vaikuttavan osallistumisen edistämiseen on tärkeää. Kannatamme myös tiiviimpää yhteistyötä nuorisovaltuustojen, oppilaskuntien ja muiden toimijoiden kesken sekä ehdotusta siitä, että demokratiaohjelmaa koordinoidaan ja sovitetaan yhteen kansallisen lapsistrategian sekä valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman toimeenpanon kanssa. Tunnistamme tarpeen myös ammattilaisten järjestelmälliseen koulutukseen lasten osallistumisoikeuksien edistämiseksi.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Keskeistä on tunnistaa heikommassa asemassa olevien ja erilaisiin vähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten osallistumisen esteitä sekä kehittää ja tunnistaa yhdessä lasten ja nuorten sekä heidän parissaan toimivien aikuisten kanssa yhdenvertaisempia osallistumisen kanavia, tapoja sekä rakenteita.

On tärkeä tunnistaa ja hyödyntää erilaisilla toimijoilla (järjestöt, yhdistykset, nuorisotyö, kehittämishankkeet) olevaa osaamista sekä kontakteja lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi monet järjestöt ja yhdistykset tavoittavat muita heikommassa asemassa olevia lapsia ja nuoria, ja voivat osana toimintaa kuunnella heidän näkemyksiään ja tarjota vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettavan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännöt vaihtelevat suuresti kuntien ja alueiden välillä, joten on tärkeää luoda yhtenäiset käytännöt alueellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Oppilas- ja opiskelijakunnat tulee nähdä laajempina vaikuttamisen kanavina ja linkittää ne nuorisovaltuustoihin. Pienillä paikkakunnilla vaikuttamisen elimet voivat olla päällekkäisiä, ja samat nuoret voivat osallistua sekä oppilas- tai opiskelijakuntiin että nuorisovaltuustoihin. Nuorten vaikutusmahdollisuudet tulee ulottua koulutusasteiden yli, esimerkiksi peruskoulussa olevat nuoret voivat vaikuttaa varhais- ja esiopetuksen asioihin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi on tärkeä huomioida eettisyys ja lapsen oikeuksien toteutuminen sekä monimenetelmällisyys. Sekä digitaalisia että luovia menetelmiä tarvitaan. Yhdenvertainen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa edellyttää erilaisia tapoja tavoittaa lapsia ja nuoria sekä erilaisia tapoja kuunnella heidän näkemyksiään. Erilaisten menetelmien ja kanavien kautta saadaan myös erilaista tietoa lapsilta ja nuorilta.

Merkityksellisen ja vaikuttavan osallistumisen edistämiseksi on tärkeää, että lapset ja nuoret voivat myös itse kertoa, missä asioissa he haluavat osallistua ja vaikuttaa. Olennaista on myös se, että

lapset ja nuoret saavat osallistuttuaan ymmärrettävää tietoa siitä, mihin heidän osallistumisensa on vaikuttanut ja kokemuksen, että heidän näkemyksiään arvostetaan.

Ammattilaisille suunnitellut olemassa olevat koulutukset eivät ole kaikilla alueilla käytössä tai osana rakenteita. Tietoisuutta olemassa olevista koulutuksista on edelleen lisättävä, ja mietittävä, miten mahdollisimman moni ammattilainen niihin osallistuisi. (ESR+ 4.3. -kehittämishankkeet luovat myös uusia koulutuksia ammattilaisten osaamisen vahvistamiseksi, joissa osallisuus keskeinen teema)

Lapsivaikutusten arvioinnin tekeminen lisää lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista. On tärkeä tunnistaa lasten ja nuorten elämään liittyvät päätökset laajasti. Lasten ja nuorten näkemysten huomioiminen ja selvittäminen on tärkeä osa laadukkaan arvioinnin tekemistä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalause 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinoitua ja seuranta.

Tavoitelinjalause 5 lisäyksenä nostamme, että huomioidaan myös esiopetus.

Oppilaitosten sisäisen demokratiakulttuurin kehittäminen on tärkeää. Oppilas- ja opiskelijakuntien asema vaikuttamisen elimissä on turvattava, jotta lapset ja nuoret voivat aidosti vaikuttaa oppilaitoksissa. Varhais- ja esiopetusvaiheessa on huomioitava, että lapset pääsevät vaikuttamaan ikätasonsa mukaan, ja vanhempien rooli vaikuttamisessa sekä lasten osallisuuden tukemisessa on

huomioitava. Käytetään luovia ja kohtaavia menetelmiä, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle löydetään sopiva tapa osallistua ja vaikuttaa, myös erityistarpeiset huomioiden.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Hyvien käytäntöjen ja materiaalien levittäminen on kannatettavaa. Sen rinnalla on kuitenkin huolehdittava opettajien osaamisesta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen saralla. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää pakollisina opintoina opettajien koulutukseen varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Ammatillisessa koulutuksessa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää ammatillisen opettajan opintoihin.

Lasten, oppilaiden ja nuorten toimijuus on huomioitava demokratia- ja ihmisoikeustilanteen sekä -kasvatuksen kehittämisessä ja arvioinnissa. Demokratiakasvatuksen arvioinnissa tulee huomioida määrällisen lisäksi myös laadullinen analyysi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Kannatamme rakentavan keskustelukulttuurin edistämistä, ja sitä, että lapsille ja nuorille syntyy kokemuksia mielipiteen kertomisesta sekä toisten mielipiteiden kunnioittamisesta pienestä pitäen osana niitä arkiympäristöjä ja palveluita, joita he käyttävät. Pidämme tärkeänä myös monikanavaisuutta sekä eri ikäryhmien ja erilaisten ihmisten kesken käytävää keskustelua.

On tärkeää, että lapset ja nuoret voivat vaikuttaa myös käytävien keskustelujen aiheisiin. Lisäksi on mietittävä, mitä keskustelusta lasten ja nuorten näkökulmasta seuraa. Keskustelun jatkuvuuden varmistaminen on olennaista, jotta lasten ja nuorten ääni kuuluu pitkäjänteisesti ja heidän näkemyksensä voivat aidosti vaikuttaa päätöksentekoon ja arjen ympäristöihin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatiossa ja sen tukemissa kehittämishankkeissa edistetään myös dialogista toimintakulttuuria ja pyritään luomaan dialogeja eri-ikäisten ja erilaisten ihmisten välille. Esimerkiksi Erätauko-keskustelut ja toiminnallisesti toteutetut Erätaukokeskusteluun pohjautuvat Skidialogit ovat osoittautuneet koordinaation työssä hyväksi tavaksi syventää ymmärrystä asioista sekä oppia hyvän keskustelun pelisääntöjä yhdessä. Nämä muun muassa ovat menetelmiä, joilla hyvää keskustelukulttuuria luodaan. Keskustelun rinnalle tarvitaan myös muita kuin puheeseen ja tekstiin perustuvia ilmaisun tapoja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Hyvän keskustelun kannalta turvallisuuden huomiointi, turvalliset aikuiset sekä hyvä ilmapiiri ovat lapsista ja nuorista tärkeitä, jotta mahdollisuuksia sekä halua osallistua keskusteluun syntyy. Näin voi syntyä avointa, rakentavaa, luottamusta lisäävää ja uusia oivalluksia herättävää keskustelua ja ymmärrystä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaa kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Weckström Elina
SOS-lapsikylä - Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatio
(ESR+)